

11. HAFTA

ATATÜRK SONRASI TÜRKİYE 1938 – 1950

Atatürk'ün ölümünden sonra, 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığına getirilmesiyle Türkiye'de yeni bir dönemin başladığı söylenebilir.

İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildiği 11 Kasım 1938 tarihinden Ocak 1939'a kadar Atatürk'ün son başbakanı olan Celal Bayar ile çalışmış ve gerek dış politika ilkeleri, gerekse ekonomik politikaları farklı olan bu iki devlet adamı 2 ay kadar bir süre devletin zirvesinde bulunan ilk iki ismi oluşturmuşlardır. Bununla birlikte Celal Bayar'ın kurmuş olduğu yeni kabinede iki önemli değişiklik olmuştur. Dahiliye Vekili (içişleri bakanı) Şükrü Kaya'nın yerine Refik Saydam, Hariciye Vekili (dışişleri bakanı) Tevfik Rüştü Aras'ın yerine ise Şükrü Saraçoğlu getirilmiştir. Bu değişikliklerden, İsmet Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte, önceki dönemlerden farklı iç ve dış politikalar izleneceği anlaşılmaktaydı.

Bir başka önemli olay ise 26 Aralık 1938'de toplanan CHP Üçüncü Büyük Kurultayı idi. Bu kurultay İsmet Paşa'nın değişmez genel başkan ve Milli Şef ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum Atatürk sonrası otorite kurma isteğinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Böylece İsmet Paşa için yaklaşık 12 yıl sürecek olan milli şeflik dönemi başlamış oluyordu. Öte yandan 29 Mayıs'ta toplanan parti olağan kurultayında parti devlet bütünleşmesinden vazgeçilerek Meclis içerisinde bulunmayan muhalefetin yerine Meclis grubu içerisinde bir Müstakil Grup kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, İnönü, siyasi hayatta farklı nedenlerle yer almayan ve Atatürk döneminde muhalif olarak adlandırılan Milli Mücadele'nin Kazım Karabekir, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy, Fethi Okyar, Hüseyin Cahit Yalçın vb. gibi önemli isimlerini tekrar siyasi hayata katmıştır. Ancak İsmet Paşa'nın Milli Şef seçilmesi ve parti, hükümet ve devlet üzerinde doğrudan etkili hale gelmesinin Atatürk'ün son başbakanı olan Celal Bayar'ı memnun ettiği söylenemez. Sonuçta kendisine yakın isimler olan Şükrü Kaya ve Tevfik Rüştü Aras'ın bakanlıktan ayrılmak zorunda bırakılmaları ve üzerindeki baskıların artırılması sonucu Celal Bayar başbakanlıktan çekilmiş ve yerine 25 Ocak 1939'da Refik Saydam yeni hükümeti kurmuştur.

II. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin savaş dışı kalmaya yönelik dış politikası İnönü döneminin mühim meselelerinin belki de başında gelmektedir. Atatürk dönemine benzer şekilde bu dönemde de dış politika kararları son sözü cumhurbaşkanı İnönü'nün söylediği Dış İşleri Bakanları önce Şükrü Saraçoğlu sonra Numan Menemencioğlu ve Bakanlık Sekreteri'nden oluşan dar bir çevrede alınıyordu. Meclis bu konuların tartışıldığı bir yer olmaktan ziyade kararlara resmîyet kazandıran bir kurumdu. Uzmanlık gerektiren bir alan olan dış politika belirlenmesinde dar bir çevrenin etkili

olmasında ve alınan kararlarda, Milli Şef döneminin genel mahiyeti yanında İsmet Paşa başta olmak üzere karar alıcıların I. Dünya Savaşı deneyimini yaşamış tecrübeli devlet adamları olmasının etkisi olmuştur. Ordunun araç-gereç ve modernleşme yönünden eksiklerini bilen İnönü her iki taraftan da gelen savaşa katılma taleplerini reddetmiştir. Temel amaç belirtildiği gibi ne olursa olsun savaş dışı kalmaktı. Öte yandan ülkenin girmiş olduğu Batı ile yakınlaşma ve Batılılaşma ilkesinin bir açıdan doğal bir sonucu ve özellikle Faşist İtalya'nın Akdeniz'deki yayılmacı emellerinden çekinildiğinden 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile ittifak imzalanmış ve eğer savaş Akdeniz'e yayılırsa Türkiye'nin de harbe müdahil olacağı kabul edilmiştir. Türkiye bu şekilde savaşın yıkımına uğramadan onu atlatmayı düşünüyordu. Ancak Almanların beklenmedik bir hızla İngilizleri kıta Avrupası'ndan sürüp Fransa'yı tamamen çökertmesi üstelik İtalya'nın Almanya'nın yanında harbe dahil olması yani savaşın Akdeniz'e sıçraması Türkiye'yi zor durumda bırakacaktı. Üstelik 1941 baharı itibariyle Trakya hariç bütün Balkanlar Almanya ve müttefiklerinin kontrolüne girmişti. Türkiye temel dış politika ilkesi olan savaş dışı kalma hedefini zedeleyecek bu sıkışık durumdan ittifakın taraflarından Fransa savaş dışı kaldığı için herhangi bir yükümlülüğü olmadığını ileri sürerek ve Almanya ile 18 Haziran 1941'de iki tarafın birbirlerinin sınırlarına saygı göstereceği temelinde karşılıklı çıkara dayanan bir Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalayarak kurtulmuştur. Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesi olabilmek için Almanya'nın kaybedeceğinin artık kesinleştiği 1945 Şubatı'ndaki sembolik savaş ilanını saymazsak Türkiye, savaşın ilerleyen yıllarında da her iki taraftan gelen katılma davetlerini reddederek savaşın yıkımından uzakta kalmayı başararak temel hedefini gerçekleştirebilmiştir.

İsmet Paşa'nın cumhurbaşkanlığının ilk yılları aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı yılları olduğu için tüm ekonomik ve siyasi girişimler, Türkiye'yi bu savaşın olumsuz etkilerinden uzak tutmak adına gerçekleştirilmiştir. Yukarıda temas edildiği gibi Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemişse de sosyal ve ekonomik yaşantısında savaşın tesirlerini derinden hissetmiştir. Avrupa'da savaşın 1 Eylül 1939'da başlaması üzerine hükümet, yaklaşık 1.000.000 genci askere almıştır. Bu durum doğal olarak yetişmiş işgücü ve kaynak sıkıntısı yaşanmasına yol açmıştır. Ülkedeki arz-talep dengesi talep lehine bozulunca enflasyon arttı ve hükümet bu konuda dengeyi tutturamadı. Özellikle tarım ürünlerinin fiyatlarında büyük artışlar meydana geldi. Örneğin, buğdayın fiyatı 13.5 kuruştan 100 kuruşa, zeytinyağın fiyatı 85 kuruştan 350 kuruşa fırladı. Fiyatlar genel endeksi 1938-1943 arasında 5 misli yükseldi.

İç fiyatlardaki bu artışta devletin piyasalardan büyük ölçekli tüketim malı satın almasının büyük rolü oldu. Bir kısım üretici, toptancı ve büyük tüccar, stokçuluk ve karaborsacılık yoluyla büyük

paralar kazandı. Hükümet bunlarla mücadeleye büyük zaman ve emek harcamıştır. Merkez Bankası kamu kuruluşlarının artan fiyatlar karşısında artan kredi ihtiyaçlarını karşılamak için, kredi tahsislerini her yıl artırmak zorunda kalmıştır. 1938’de 89 milyon olan kredi hacmi, 1944’de 773 milyona yükselmiştir. Buna bağlı olarak para arzı da 219 milyondan 995 milyona çıkmıştır. Atatürk ve İnönü’nün birlikte taviz vermeden uyguladıkları “denk bütçe ve sağlam para” politikaları artık işlemez olmuştur.

Savaşın doğurduğu olumsuz koşullar nedeniyle 1938-1943 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmış olan II. Beş Yıllık Sanayi Planı’nı uygulamak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu dönemde ülkede yatırımlar durmuş, üretim kapasitesi yerinde saymıştır. İthalat zorluğu yüzünden bazı malların üretimi düşmüştür. Genç nüfusun büyük oranda askere alınması yüzünden doğal olarak işsizlik sona ermiştir.

1939-1945 döneminde CHP hükümetlerinin iki temel iktisat politikası olmuştur. Birincisi, mal kıtlığının doğurduğu sıkıntıları hafifletmek, ikincisi ise bazı kimselerin bu durumdan yararlanarak aşırı kazanç elde etmelerini önlemek. Bu iki ana hedefe varmak için hükümet ekonomiyeye doğrudan müdahale etmiştir. Refik Saydam hükümetinin 1940 yılı başında çıkardığı “Milli Müdafaa Kanunu” hükümete ekonomi ve savunma alanında neredeyse sınırsız denilebilecek geniş yetkiler vermişti. 1941 yılına gelindiğinde hükümet, bazı malların iç ve dış alım-satımını yapmak üzere Ticaret Bakanlığı’na bağlı olarak Ticaret Ofisi ve Petrol Ofisi gibi kurumları faaliyete geçirdi. Ticaret Ofisi temel gıda ve temel tüketim malları, Petrol Ofisi ise petrol ürünleri ticaretinde tam yetkili kuruluşlar haline getirildiler.

Ayrıca 21 Mayıs 1941’de 4036 sayılı kanun ile Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü kuruldu. Daha sonra bu kuruluşun adı Tekel Genel Müdürlüğü olarak değiştirildi. Zonguldak havzasındaki tüm kömür yatakları 1940 yılında millileştirilerek Etibank tarafından kurulan Ereğli Kömür İşletme Müessesesi’ne devredilmiştir. Aynı yıl içinde Raman’da petrol bulunması ülkeyi sevince boğmuştur. Köy okullarına öğretmen ve eğitmen yetiştirmek, kırsal kesimin kalkınmasında etkin bir görev üstlenmek üzere 17 Nisan 1940’da, “Köy Enstitüleri” kuruldu. Köy Enstitüleri kuruldukları yörenin sosyo ekonomik yapısının değişmesinde belirleyici bir unsur olmuştur. Bu okulların ana hedefi köy öğretmeni yetiştirmektir ve toplam 15.000 köy öğretmeni ve 2000 sağlıkçı köylerde hizmet etmek üzere yetiştirilmiştir. İnönü dönemi eğitim politikası bağlamında okul ve öğretmen sayılarında ciddi bir artış yaşanmış, ayrıca öğretmen maaşları iyileştirilmiştir. Önemli eğitim ve kültür faaliyetleri alanında sayılabilecek diğer

gelişmeler arasında klasik müzik eğitime önem verilmesi, tiyatrunun yaygınlaştırılması, yeni kütüphanelerin açılması, Doğu ve Batı klasiklerinin Türkçe'ye kazandırılması gibi girişimler söylenebilir. Son olarak inkılaplara ters düşen yayınlara yasak ve basın üzerine sıkı bir kontrol getirilmiştir.

Büyük halk kitlesinin temel gıda maddesi olan ekmek üretim ve dağıtımında ortaya çıkan yetersizlikleri ve karaborsayı giderebilmek için 1942 yılının Ocak ayında, önce Ankara'da, hemen ardından da İstanbul'da ekmek karneye bağlandı. Karneyle kişi başına 300 gr. Ekmek alınabiliyordu. Fakat durum hızla kötüleştiğinden Nisan ayından itibaren miktar 175 grama indirildi. Bu durum 1 Eylül 1944'e kadar devam etti. Ekmek yanında çay ve şeker kıtlığı ve karaborsacılığı da bu süreçte devam etmiştir. Hükümet Milli Müdafaa Kanunu'nda gerekli gördüğü düzeltmeleri yaparak, sanayi kuruluşlarının neleri hangi miktarlarda üreteceklerini ve tarımda büyük çiftçilerin neler yetiştireceklerini belirlemeye başladı. Bu durum 1942'de Başbakan Refik Saydam'ın ölümüne kadar devam etti. Yeni hükümeti kuran Şükrü Saraçoğlu özel sektör ile hükümet arasındaki bu gergin havayı yumuşatmak için gıda ve tarım ürünleri piyasaları üzerindeki devlet denetimini asgariye indirdi. Fakat özel sektör barıştan yana gözükmeyi ve fiyatlar hızla yükseldi. Ülkedeki bu gergin ve kavgalı görüntü, ekonomiyi doğal olarak kötü etkiliyordu. Nihayet hükümet, 12 Kasım 1942'da 4305 sayılı "Varlık Vergisi Kanunu"nu kabul etti. Yasa olağanüstü koşullar nedeniyle "...bir defaya mahsus" olarak çıkarılmıştı. Bu, vergi oranı ve matrahı kanunla belirlenmiş bir "Servet Vergisi" idi. Hükümet bu kanunu çıkararak; 1. Enflasyonla mücadele etmek için piyasadaki para çekmeyi, 2. Savaş yıllarında çok para kazanmış olanlardan vergi almayı ve 3. Devlet gelirlerini artırmayı hedeflemişti.

Yasa ile 15 günde 500 milyon toplanabileceği öngörülmüştü. Vergisini zamanında ödemeyenler için bedeni cezalar söz konusu idi. Örneğin çeşitli kamu alt yapı yatırımlarında çalışma gibi. Bu uygulama çerçevesinde İstanbul'dan Erzurum Aşkale'ye çalışmaya gönderilenler oldu. Yabancı devletlerin vatandaşlarına tahakkuk ettirilen vergilere, ilgili ülkeler itiraz etti. İstanbul'da yaşayan yabancılara 80 milyon vergi kesildi, pazarlıklar sonunda vergi miktarı 17 milyona indirildi. Varlık Vergisi ile tahakkuk ettirilen vergiye itiraz ve temyiz hakkı tanınmamıştı. Kimlerin ne kadar vergi ödeyeceğine "Takdir Komisyonları" karar veriyordu. Bu vergi uygulamasıyla yaklaşık 3873'ü yabancı olan toplam 114 bin yükümlüye, 465 milyon TL vergi tahakkuk ettirildi. Büyük çoğunluğu azınlıklardan olmak üzere yükümlülerin yüzde %70 İstanbul'lu idi. Ancak tahsilat 314 milyon TL düzeyinde kaldı. Vergilendirilecek yükümlülerin listesini Maliye Müfettişleri hazırladı. Hükümet içten ve dıştan gelen yoğun baskı karşısında uygulamayı 1943 yılında durdurdu. Bu vergiyi ödeyen

Müslim ve gayrimüslim aileler, o günden itibaren CHP yönetimine karşı bilinçli ve örgütlü bir mücadeleye girişti. Önce bir muhalefet partisi olarak Demokrat Parti'nin doğuşunda, sonra bu partinin 1946, 1950 ve 1954 genel seçimlerinde başarılı olması için çalıştılar. Hükümet bütçe açığını Varlık Vergisi'nden elde ettiği gelirlerle kapatamayınca sıkı para politikasından vazgeçerek para basmaya yöneldi. Ülke böylece Cumhuriyet döneminde ilk kez enflasyon süreciyle karşı karşıya kaldı.

1943 yılından savaşın bittiği 5 Mayıs 1945'e kadar Türkiye'de bir yanda "savaş zenginleri"nin sayısı artarken, diğer yandan halkın büyük çoğunluğu yoksullaşmaya başladı. 1939-1945 döneminde, yani II. Dünya Savaşı yıllarında mal ve hizmet piyasalarında hükümeti zor bir duruma sokan büyük kıtlıklar yaşandı. Devletin sanayi sektöründeki egemenliğine karşın tarımsal ürünler piyasasında etkili olamaması, bu piyasalarda devletle üreticiyi karşı karşıya getirdi. Bu da pek çok olumsuzlukların yaşanmasına yol açtı. Savaş yıllarının ekonomik göstergelerine bakıldığında bu durum daha açık biçimde görülmektedir.

YILLAR	BÜYÜME HIZI	ENFLASYON
1939	6,9	4,8
1940	- 4,9	22,7
1941	- 10,3	40,7
1942	5,6	92,1
1943	- 9,8	74
1944	- 5,1	22,8
1945	- 15,3	54,1

Dönem içinde 1942 yılındaki 5,6'lık büyüme dışında ekonomi sürekli olarak küçülmüştür. Ekonomi tarihimizde 3 yıl üst üste negatif büyüme hızı bu dönemde yaşanmıştır. Türkiye, insanlık tarihinin en kanlı savaşının sürdüğü 1939-1945 yıllarında savaş dışı kalmanın sınırlı da olsa yararlarını görmüş, önemli miktarda altın ve döviz biriktirmiştir. Dönem içinde 1942 yılındaki duraklama hariç tutulursa, her yıl dış ticaret önemli oranda fazlalık vermiştir. Bunda ithalatın zamanında ve istenildiği kadar yapılamamasının yanında, Türk ihraç mallarına dış talebin artması ve fiyatların yükselmesinin de etkisi büyüktür. Özellikle silah sanayinin önemli bir ara malı olan krom ihracatından, büyük döviz elde edilmiştir.

Türkiye 1939'da dünya Krom üretiminin % 16'sını temsil ediyordu. Savaş döneminde İngiltere ve ABD, Türkiye'nin Almanya'ya Krom ihracatını engellemeye çalıştılsa da, buna engel

olamadılar. Türkiye, savaş yılları boyunca “Ticarette Karşılıklı Çıkar” ilkesi çerçevesinde her iki bloğa da Krom ihraç ederek önemli döviz girdisi sağlamıştır.

Özellikle savaş sırasında uygulanan ekonomik politikalar ve tek parti anlayışının uygulamaları halkta huzursuzluğu arttırmış ve muhalefeti hızlandırmış, özellikle CHP'nin içinde de bu uygulamalara karşı olan milletvekilleri seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Çünkü iç ve dış şartlar artık muhalefet uygulamalarını destekleyici hale gelmişti. Halkta da önemli bir potansiyel oluşmuştu. Savaş sırasında ve öncesinde Türkiye’de artık ciddi bir Burjuva sınıfı oluşmaya başlamış ve özel teşebbüs, savaşın getirdiği ekonomik koşullara uygun olarak siyasal alanda etkinlik yapacak konuma gelmiştir. Savaş şartlarının yanında 1945 sonrasında başlayan dış dünyaya açılma süreci Türk Halkında daha iyi yaşam koşullarına ulaşma ve bireysel ekonomisini geliştirme faaliyetlerini de artmaya başlamış bu durum Türk toplumunu hızlı bir değişim sürecine de taşımıştır. Vatandaşların kendini temsil ettiği, siyasal ekonomik ve sosyal taleplerinin kanalize edildiği önemli bir alan siyasal bir kimlikle yönetimde söz sahibi olması idi. Öte yandan CHP iktidarının son dönemlerdeki ve İkinci Dünya Savaşı koşullarının getirdiği uygulamaları ve elitleşmesi halkın yeni bir siyasal oluşuma olan talebini arttırdı. Savaş sırasında tarımsal üretim düşmüş, halk fakirleşmiş, ihracat azalmış, yatırımlar durmuş, devletin ihtiyacı olan kaynaklar için ek ve yüksek oranlı vergiler halka uygulanmış ve hükümetler bu koşulların gerektirdiği nispi de olsa çözümleri, şartları öne sürerek uygulayamamışlardır. Bunu yanında 1940’lı yıllarda yüksek fiyatlarla beslenen enflasyon ve açıktan parasal hareketlerle karaborsacılık, Türkiye’de olağanüstü yollardan kârlar eden bir sermaye kesimi oluşturmuştur. Bu kesim doğal olarak CHP'nin devam ettirdiği devletçi ekonomik modele muhalefet edecek siyasal oluşuma destek verecek ciddi bir sayıya ulaşmıştır. Bu koşullarda 1945 yılı içinde CHP içindeki dört milletvekili CHP'nin uygulamalarına karşı ilk büyük girişimi başlattılar. CHP'nin tarım kesiminin desteğini almak ve savaş sırasındaki sıkıntıların hafifletilmesi amacıyla hazırladıkları Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısına karşı tavır takınılması, parti içinde demokrasinin geliştirilmesi ve özgürlüklerin yaygınlaştırılması gerektiğini içeren ve siyasal tarihimizde “**Dörtlü Takrir**” adı verilen önerge, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından CHP'ne verildi. Bu hareket CHP'deki muhalefet hareketini hızlandırdı ve bu önergeye sadece bu dört vekilden değil diğer partililerden de önemli tepkiler geldi ve komisyonlarda ciddi bir muhalefetle karşılaşan bir tasarıya dönüştü.

Özellikle taşra kesimindeki Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa dayanılarak yapılacak olan kamulaştırma taşradaki toprağa sahip olan kişiler tarafından şiddetle eleştirildi. Bu reaksiyon CHP'ye muhalefeti daha da arttırdı. Bu tasarı 17 Haziran 1945’de yasallaşmasına rağmen hiçbir

zaman etkin bir şekilde uygulanamadı. Özellikle İsmet İnönü'nün parti içinde ve mecliste yaptığı konuşmalarla cesaretlenen siyasetçiler, siyasi parti kurmaya başladılar. 18 Temmuz 1945'te ilk önce Milli Kalkınma Partisi kuruldu ve bunu diğer partiler izledi. Milli Kalkınma Partisinin kurucusu birçok sanayi ve demiryollarını yapan becerikli ve girişimci bir işadamı ve müteahhit olan Nuri Demirağ idi. Milli Kalkınma Partisi, milliyetçi, muhafazakâr, devletçiliğe karşı ve dış politikada Doğu-İslâm yanlısı bir politik programa sahipti. İlk karşıt parti olmasına rağmen Milli Kalkınma Partisi büyük bir varlık gösterememiştir. Ayrıca girdiği seçimlerde de başarılı olmamıştır. Bu dönemde yine siyasal ortamın müsait olması dolayısıyla sosyalist program ve dünya görüşünü benimseyen Türkiye Sosyalist Partisi, 14 Mayıs 1946'da kuruldu. Ancak daha sonra kurulan diğer sosyalist içerik ve program taşıyan partiler gibi mahkemelerce kapatılmışlardır. Bu dönemde Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (24 Mayıs 1946), Liberal Demokrat Parti (11 Mart 1946), Çiftçi ve Köylü Partisi (24 Nisan 1946), Türkiye Sosyal Demokrat Partisi (26 Nisan 1946), İslâm Koruma Partisi (19 Temmuz 1946), Türk Muhafazakâr Partisi (8 Temmuz 1946), Türkiye Yükselme Partisi (3 Temmuz 1946), Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi (30 Eylül 1946) gibi adlarında da anlaşılacağı gibi değişik amaçlarla kurulmuş pek çok parti bulunmakta ise de genelde bunlar siyasal yaşamda etkin olamamış, tabela partisi olarak kalmışlardır.

Celal Bayar'ın önderliğinde gelişen muhalefet geçmiş döneminin tecrübelerine dayanarak çekinceli davrandıysa da 7 Ocak 1946'da Demokrat Partinin kuruluşu için İçişleri Bakanlığına başvurdu. Demokrat Parti (DP) siyasal tarih açısından 1950 – 1960 döneminde ezici bir çoğunlukla iktidar olması açısından diğer kurulan partilerden daha etkili olmuş ve ülkenin kaderinde önemli rol oynamış bir siyasal harekettir. Partinin kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan olmuştur. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde önemli oranda oy alarak 64 milletvekili çıkaran Demokrat Parti aynı zamanda mecliste çok sert muhalefet yapmış ve bu muhalefet, 1950 – 1960 arası meclis ve sokağa taşacak ciddi sıkıntıların başlangıcını oluşturacaktır. Demokrat Parti temelde siyasal özgürlük, özel teşebbüsün güçlendirilmesi, Türkiye'nin dünyaya açılması, bireysel hakların geliştirilmesi, kalkınma hareketlerinde taşraya öncelik verilmesi ve yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi vb. programları savunmuştur.

Celal Bayar ekonomi modeline sürekli eleştiri getirmiş, seçim yasalarının daha adil ve yargı güvencesinde olmasını talep etmiştir. Ayrıca 1946'da kurulan Demokrat Partinin içinde özellikle CHP'ye karşı daha sert muhalefet yapılması gerektiğini savunan sertlik yanlıları parti içi gelişmelerin de etkisi ile 6 Temmuz 1948'de Millet Partisi adı ile yeni bir parti kurdular. Bu partinin kurucuları Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Enis Akaygen, Mustafa Kentli,

Osman Nuri Köni, Osman Bölükbaşı ve Sadık Aldoğan gibi dönemin son derece gözde şahıslarıdır. Genel görüşe göre Millet Partisi, liberalizmi benimseyen, milliyetçi, muhafazakâr ve hem CHP'yi hem de DP'yi eleştiren bir tutum içinde olmuştur.

Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kurulmuş ve katıldığı 21 Temmuz 1946'da yapılan ve açık oy gizli sayım gibi uygulamaları itibari ile sürekli eleştirilen ilk genel seçimde 64 milletvekili çıkartarak T.B.M.M.'ne girmiştir. 1946 yılından sonra ülkedeki muhalefetin arttığını gören CHP birçok alanda yeni hak ve özgürlüklerle, ekonomi alanında birçok yeni uygulamalar başlatmıştır. CHP'nin bu uygulamaları içinde ilk kez tek dereceli seçimi getirdi. Gazete kapatma yetkisini hükümetten mahkemelere verdi. Üniversitelere özerklik getirdi. Köylü ve işçinin desteğini almak için Toprak Mahsulleri Vergisini kaldırdı, Çalışma Bakanlığı ve İşçi Sigortaları Kanunu çıkarıldı. İnönü'nün "Değişmez Genel Başkan" sıfatına son verildi, her kesimden grupların siyasi parti kurabileceği ve sendikaların kurulabileceği kabul edildi. Ayrıca yine CHP Hükümeti din derslerinin seçmeli olarak okutulması uygulamaya koydu, imam-hatip yetiştirilmesi için kurslar ve Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi açıldı. DP bütün bu yapılan uygulamalara rağmen 14 Mayıs 1950'de yapılan demokratik ve yargı denetimindeki serbest seçimleri, 1950 Şubat ayında çıkarılan yeni seçim kanununa uygun olarak uygulanan "Çoğunluk Sistemi" gereğince oyların % 55'ni alarak ve 408 milletvekili çıkartarak kazandı. CHP, % 41 oy almasına rağmen çoğunluk sistemi gereğince 69 milletvekili çıkarttı ve 27 yıllık siyasi iktidarı sona erdi. Türk Demokrasi tarihinde siyasi yönetimin özgür seçimlerle ve demokratik olarak halkın oylarıyla el değiştirmesi ve muhalefet partisinin iktidara gelmesi son derece anlamlı ve olumlu bir sayfa olmuştur.